

SUC DE TEATRE- LA TARUMBA

TOTUS PLAUTUS (Pam dalt pam baix)

-DOSSIER-

El nostre últim espectacle va sobre Plaute, el cèlebre dramaturg romà nascut fa més de vint-i-tres segles. Hem posat en peus *Totus Plautus (pam dalt pam baix)*, en adaptació al valencià de Marcel Santacreu i Salva Bataller de una versió de l'obra de l'escriptor llatí realitzada pel nostre director José Antonio Martínez, *Totus Plautus (o casi)*, publicada per Edicions Algar en 2010.

Aquest genial comediògraf és un magnífic **antídot contra la depressió i el cabreig** en què puguem trobar-nos. El pare de la comèdia occidental ens convida a alleujar mitjançant el riure la dosi pessimisme que ens envaeix amb els seus inoblidables personatges: criats, unes vegades bromistes i burletes, i altres, covardes i goluts; joves enamorats, ridícul ell, i innocent i, alhora, apassionada ella; el vell avar; el militar fanfarró; déus que es fan passar per homes...

Totus Plautus (pam dalt pam baix) és un recorregut pel **moments antològics de la seua obra** -que és tant com dir per les escenes estel·lars de la comèdia de tots els temps-, units en una nova història inspirada bàsicament en dues dels seus textos més universals, *Amfitrió* i *Aulularia* o *Comèdia de l'olla*, als quals s'afigen situacions d'altres cèlebres obres, com *Cásina*, *Miles gloriosus*, *Gorgojo*, *Pseudolus*...

Nosaltres ens hem permés donar-li un toc actual en els objectes utilitzats i en la música i escenografia. Els personatges i la seua gran força còmic-teatral són del gran autor llatí.

PLAUTE, ACTUALMENT

Periòdicament es munten algunes de les seues obres, quasi sempre les mateixes (***Miles gloriosus, Amfitrió, Pseudolus, Aulularia***) i molt de tard en tard sorgeixen versions que recullen diferents moments d'algunes d'elles. I és que els textos de Plaute es presten extraordinàriament a ser refosos en un nou text que aglutine personatges i situacions (es repeteixen al llarg de les seues obres), de manera que pugua oferir-se al lector un ventall ampli de tots ells, sense pretendre, per descomptat, mostrar-los tots.

Heus ací l'objectiu de la versió realitzada per José Antonio Martínez: donar compte **d'alguns dels moments més significatius de les seues obres**, estructurats en un nou text.

PER QUÈ PLAUTE?

Amb el nostre allunyament cada vegada major de la cultura llatina correm el risc d'ignorar un dels autors que més han influït en els escriptors i gents del teatre al llarg de la història de l'art escènic.

Si bé ha patit moments de menor projecció en l'esdevenir de les arts escèniques (en l'Edat mitjana era titllat d'immoral), el **seu magisteri ha aparegut en etapes i autors que han multiplicat posteriorment la seua influència**. Així ocorre, per exemple, amb l'arribada del Renaixement, on és tornat a llegir i a ser imitat en la majoria de les literatures europees, bé directament o a través de les adaptacions italianes o de la influència dels còmics de la Comèdia de l'Art, que recorren diferents països d'Europa.

A Espanya apareix en **La Celestina**, en Torres Naharro, Lope de Rueda, Juan de Timoneda, Ruiz d'Alarcón (segle XV i primera meitat del XVI) i, posteriorment, en Lope de Vega (finals del XVI i començaments del XVII), amb

el que això va suposar de caixa de ressonància, en ser Lope el creador d'un codi teatral seguit posteriorment per nombrosos autors. Una cosa similar ocorre amb la seua influència en Shakespeare, en Goldoni i, sobretot, en Molière, els qui acostaran al públic i a altres autors posteriors situacions i personatges plautins: criats servicials i espavilats que ajuden a l'amo, vells autoritaris o avars, joves enamorats, bessons que donen lloc a graciosos equívocs, rústics simples, etc.

Plaute ha suposat sempre **un bufit d'aire fresc** davant el cansament de determinades fórmules teatrals més o menys anquilosades i convencionals. I és que, efectivament, les obres de Plaute sempre han aportat diversió, festa, bufonades, sàtires, obscenitat, descaradura i teatralitat.

En Plaute se succeeixen abundants situacions i personatges que després apareixen en altres autors. Llegir-ho i veure-ho representat hui és tornar a **l'essència del còmic**. Acostar-nos a les seues obres és **conèixer moments antològics del teatre còmic universal**, descobrir els seus recursos, gaudir amb personatges que han quedat com a arquetips del teatre universal: el criat, els enamorats, el pare, el militar... Conèixer a Plaute és viatjar a les fonts de la Comèdia i gaudir de l'elemental i pur.

PLAUTE, EIXE GRAN DESCONEGUT

La informació de què disposem sobre aquest genial comediògraf és molt incerta i sotmesa a discussions entre els seus estudiosos. Sembla ser que va nàixer en Sársina, una xicoteta localitat de l'Ombria, en el centre d'Itàlia, al voltant de l'any 250 a. C. Es va traslladar a Roma quan era jove, on va treballar a l'entorn de companyies de teatre. Pel que sembla, posteriorment, a conseqüència d'un endeutament provocat per la seua activitat comercial, degué acceptar el dur treball de moure la pedra d'un molí. En els escassos moments lliures que li deixava aquesta ocupació és quan escriu les seues primeres comèdies. Quan va poder alliberar-se d'aquest dur treball, va tornar a Roma i va continuar amb l'activitat teatral. Encara que la majoria de les dades sobre la seua vida són insegures, el que sí que sembla inqüestionable és que Plaute va treballar en el teatre, possiblement com a actor, i gràcies a això va poder adquirir els coneixements sobre l'escena dels quals fa gala en les seues obres i

sobre el repertori de comèdies gregues que ell va refundre. Va morir amb més de setanta anys d'edat, en el moment en el qual gaudia d'un extraordinari èxit.

LES SEUES COMÈDIES

Pocs anys després de la mort de Plaute es va intentar separar les comèdies atribuïdes a ell de les quals inequívocament eren seues, tal era la proliferació d'obres que se li adjudicaven. No obstant això, els primers textos que es conserven daten de l'any 100 d. C., quan Varrón Reatino va editar les vint-i-una comèdies que amb seguretat eren seues en el que es va dir *Fabulae Varronianae*, i va incloure un altre grup de dènou obres que podien presentar dubtes d'autoria.

Així doncs, les comèdies de les quals es té certesa que són de Plaute són les següents: **Amphitruo** (*Amfitrió*), **Asinaria** (*Comèdia de l'ase*), **Aulularia** (*Comèdia de l'olla*), **Bacchides** (*Bàquides*), **Captivi** (*Els captius*), **Curculio** (*Corc*), **Casina**, **Cistellaria** (*La cistelleta*), **Epidicus** (*Epídico*), **Mostellaria** (*Comèdia dels fantasmes*), **Menaechmi** (*Els bessons*), **Miles Gloriosus** (*El soldat fanfarró*), **Mercator** (*El mercader*), **Pseudolus** (*Pseudolus*), **Poenulus** (*El xicotet cartaginés*), **Persa** (*El persa*), **Rudens** (*L'escota*), **Stichus** (*Estico*), **Trinummus** (*Els tres denaris*), **Truculentus** (*El brut*) i **Vidularia** (*El bagul*); aquesta última, en estat fragmentari. En la majoria es repeteixen tipus i situacions amb algunes variacions, de manera que és molt difícil establir un criteri de classificació. Totes són en realitat "comèdies d'embolic" amb múltiples complicacions, burles, enganys i situacions còmiques.

TEATRALITAT

Plaute concep les seues obres de manera diferent de com generalment ha entés el teatre la majoria dels dramaturgs al llarg de la història. Aquests han creat normalment una ficció per a representar en l'escenari, entenent que no calia mesclar-la amb la realitat dels espectadors. Una cosa eren els conflictes viscuts pels personatges en l'escena i una altra, separada d'ells, la realitat dels espectadors asseguts a la sala. És el que s'ha denominat la tècnica de la quarta paret, aplicada al realisme, però que ha sigut norma general en el teatre,

a excepció sempre del teatre més popular, el dels còmics de la llegua, sempre més pròxim a l'espectador amb el qual contínuament s'interrelaciona. Plaute **anul·la la separació entre actor i públic** des del mateix començament de la representació, en el pròleg, en el qual, com he dit abans, un actor parla amb els espectadors. En altres moments, un personatge demana ajuda a l'espectador, com ocorre, entre altres, amb el vell Euclió, de ***Aulularia***, o l'esclava Halisca en ***Cistellaria***. El mateix ocorre amb Gelásimo, paràsit en Stico; necessita diners per a menjar i es dirigeix als espectadors per a vendre l'única cosa que té: la seua loquacitat, en concret, acudits.

Però, a més, els actors ironitzen en molts moments sobre el desenvolupament de la representació: si és massa llarga, si pot estar avorrint al públic, si un personatge que arriba a informar a uns altres ha de dirigir la informació més als espectadors que a ells mateixos, si l'or que tenen en eixos moments és "or de comèdia" (és a dir, fals), si un personatge ha d'abreujar el seu discurs perquè el públic estarà assedegat i necessita eixir a beure com més prompte millor, o quan un personatge convida a un altre a no pujar la veu per a no despertar als espectadors... Potser pocs moments il·lustren millor aquesta interrelació contínua entre escena i sala que el final de ***Càsina***, quan Cleóstrata, l'esposa del faldiller Lisidamo, el perdona: "A més hi ha una altra raó per a perdonar-te: no allargar més aquesta comèdia, que ja és massa llarga".

Dins d'aquesta manera d'entendre el fet escènic inclouríem els innombrables apartats que apareixen en les seues obres, recurs teatral que consisteix en el fet que el personatge pensa en veu alta i no és sentit per un altre personatge que es troba normalment al seu costat. Encara que no tenen per què anar dirigits al públic directament, en realitat és aquest el que coneix eixes opinions del personatge i no els altres personatges. Servisquen d'exemple els que apareixen en la present adaptació proferits per Sosias.

Però la teatralitat, entesa com la suma de **recursos** que brinda l'escena, que l'allunyen de la quotidianitat i normalitat de la vida corrent i **que potencien el seu caràcter espectacular**, apareix contínuament en les obres de Plaute. Començant pel caràcter cantat de alguns moments i seguint per l'enginy i la descaradura de l'esclau que ordeix les més rocambolesques situacions i enganys. Les seues bufoneries i les seues pallassades anuncien el gran embolicador, el símbol de la teatralitat: Arlequino, el criat en la Comèdia de l'Art. La concepció burlesca de molts altres personatges, encara que recorden la realitat, els allunya d'ella i ens obliga a veure'ls com a titelles més que éssers

de carn i os. Per no parlar de la paròdia d'éssers mitològics (Júpiter i Mercuri), ja de per si mateix poc reals.

Els enganys i els equívocs són a vegades tan exagerats i tan continus que provoquen, per descomptat, el riure, però contribueixen també a crear en l'espectador la sensació d'estar assistint a un disbarat, a una farsa. Equívocs graciosos, com el de la suplantació d'Amfitrió i Sosias per Júpiter i Mercuri en **Anphitruo**, que, si ací és tramada pel déu de déus, en **Menaechmi** és fruit de l'atzar, ja que un bessó, separat del seu germà des de xiquet, suplanta casualment a aquest fins al punt que ningú, ni els seus més pròxims éssers, el reconeixen.

Suplantacions, equívocs, mentides, bufonades, colps, crits, obscenitats, grolleries, insults... són signes també del teatre popular còmic que proliferen en Plaute, un teatre concebut com a espectacle ple de dinamisme, efectes, sorpresa i comicitat. Fórmules teatrals que han perviscut durant segles en la cultura occidental, tant en l'escripta com en les representacions tosques i efímeres de les places i els barracons de poble.

TOTUS PLAUTUS (PAM DALT PAM BAIX)

La present adaptació està estructurada bàsicament entorn de dues trames:

- La de **Aulularia**: el robatori de l'olla del vell Euclió per l'esclau (ací, denominat "criat", per acostar-ho més a la nostra mentalitat). El seu amo, enamorat de la filla del vell, l'obliga a retornar-lo, encara que aquest final falta en l'obra original. També pertany a **Aulularia** el motiu de l'embaràs de la filla, que en la comèdia és fruit d'una violació.
- La de **Anphitruo**: Júpiter i Mercuri es fan passar per Amfitrió i Sòsia perquè el primer mantinga una relació sexual amb la dona del militar. L'esclau informarà la seua senyora de l'arribada d'Amfitrió i es troba amb Mercuri, que li ho impedeix. Tornarà amb l'amo quan ja s'hagen anat els déus i aquest organitza tal escàndol que obliga a Júpiter a intervindre i aclarir la situació.

A més d'aquestes dues trames centrals, són fàcilment recognoscibles en l'adaptació dos moments famosos d'altres obres. ***Miles gloriosus*** presta el seu començament, quan l'esclau adula al militar fanfarró i aquest s'enorgulleix de totes les gestes que aquell va inventant. La situació burlesca en la qual Pseudolus suplanta a l'esclava per a burlar-se del vell pertany a ***Càsina***.

A part de tot això, s'incorporen a l'adaptació diversos moments d'altres obres, alguns molt breus, amb els quals s'amplien les escenes o es completa la trama.